

صلى الله عليه وسلم

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای علی‌رضا فاضلی تحت عنوان:
تبیین فلسفی وحی و نبوت در حکمت متعالیه ملاصدرا در مقایسه با توماس آکوئینی

را از نظر شکل (فرم) و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای دریافت درجه دکتری تخصصی (Ph.D) پیشنهاد می‌کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر رضا اکبریان	دانشیار	
۲	استاد مشاور	دکتر محمد ایلخانی	دانشیار	
۳	استاد مشاور	دکتر محمد سعیدی مهر	دانشیار	
۴	استاد ناظر	دکتر نصرالله حکمت	استاد	
۵	استاد ناظر	دکتر سعید رحیمیان	دانشیار	
۶	استاد ناظر (خارجی)	دکتر حسین هوشنگی	استادیار	
۷	استاد ناظر (خارجی)	دکتر فاطمه فنا	استادیار	
۸	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر سید محمد علی جنتی	دانشیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل رساله دکتری نگارنده در رشته فلسفه - حکمت متعالیه است که در سال ۱۳۸۹ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر رضا اکبریان و مشاوره جناب آقای دکتر محمد ایلخانی و مشاوره جناب آقای دکتر محمد سعیدی مهر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب علی رضا فاضلی دانشجوی رشته فلسفه - حکمت متعالیه مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: علی رضا فاضلی

تاریخ و امضا: ۱۳۹۰/۰۶/۰۸

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱۶ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... دانشجوی رشته.....
مقطع..... دانشکده.....
مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ:.....

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

رساله دکتری
فلسفه گرایش حکمت متعالیه

تبیین فلسفی وحی و نبوت در حکمت متعالیه ملاصدرا
در مقایسه با توماس آکوئینی

علی رضا فاضلی

استاد راهنما

دکتر رضا اکبریان

استادان مشاور

دکتر محمد سعیدی مهر

دکتر محمد ایلخانی

خرداد ۱۳۸۹

پیشکش به

ساحت قدس خاتم النبیین، آن سراج منیر و سرور کونین صلی الله علیه و آله و سلم

که وصف او در زبان جهان ننگجد و بزرگی گفته است:

بر فرق کائنات چرا پانمی نهم   آخر نه خاک پای عزیز پیمبرم
آن کاملی که رتبتش از غایت کمال   گوید منم که عین کمال است منظرم
وصاف لایزال زمن آشکار شد   بنگر به من که آینه‌ی ذات انورم
روشن تر از وجود شود ظلمت عدم   گر پرده‌ی جمال خود از هم فرو درم
انوار انبیا همه آثار روی من   انفاس اولیا ز نسیم معطرم
هر نور کآشکار شد از مشرق شهود   عین من است جمله وزان نیز برترم
بحر ظهور و بحر بطون قدم به هم   در من ببین که مجمع بحرین اکبرم
حسن رخم به صورت آدم پدید شد   در حال سجده کرد فرشته برابرم

با تشکر از استادان گرانقدر:

دکتر رضا اکبریان

و

دکتر محمد ایلخانی

و

دکتر محمد سعیدی مهر

و

سایر بزرگوارانی که زحمت داوری رساله را به عهده گرفتند

چکیده

رساله‌ی حاضر به تبیین فلسفی وحی و نبوت - نه رابطه‌ی عقل و وحی - در نظام حکمت متعالیه و مقایسه‌ی آن با آراء توماس آکوئینی در باب نبوت می‌پردازد، غرض اصلی بیان چگونگی پیدایش علمی الهی به طریقی غیر متعارف در شخص نبی است. نخست به مبادی تصویری بحث در دو سنت اسلامی و مسیحی پرداخته می‌شود تا زمینه‌ای مشترک برای تطبیق از منظری فلسفی یافته شود. پس از آن به تعالیم دینی که به نوعی راهگشای چگونگی توصیف علم نبوی است، اعتنا می‌شود. برخی زمینه‌ی بحث نبوت را نظر یونانیان در باب پیشگویی در رؤیا دانسته‌اند؛ به این سبب رؤیا بینی نزد پیش سقراطیان، افلاطون و ارسطو بررسی شده است تا مشخص شود فیلسوفان اسلامی در این بحث راه ایشان را نپیموده‌اند. پس از آن فیلسوفانی که پیش قدم بحث نبوت بوده‌اند، مثل فارابی، ابن‌سینا و سهروردی مدنظر قرار گرفته‌اند، تا سیر بحث و تطور آن آشکار شود. در فصلی جداگانه به مبانی روش شناختی، وجود شناختی و معرفت شناختی مرتبط به بحث نبوت، نزد آکوئینی و صدرالمتهلین پرداخته می‌شود.

در قسمت اصلی بحث به آراء هر دو فیلسوف در خصوص نبوت پرداخته می‌شود و عناصر و مفاهیم آن بررسی می‌شود. ابتدا به هستی نبوت که اثبات آن است و براهین ضرورت نبوت در آکوئینی و ملاصدرا پرداخته می‌شود. پس از آن چیستی نبوت بررسی می‌گردد سخن توماس در این باب بیشتر سلبی است. و چیستی نبوت نزد ملاصدرا به مبحث کلام الهی پیوند دارد. مسأله‌ی ویژه‌ای که در چیستی نبوت مورد اهتمام قرار گرفته است، دیگرگونی معرفت نبوی و غیر هم‌سنخی آن با سایر انحاء معرفت بشری است. سپس به نحوه‌ی اتصال نبی به منبع وحی و نحوه‌ی تلقی حسی، خیالی و عقلی معارف و حیاتی پرداخته می‌شود. توماس در امتداد تمایز بین آموزه قدسی و ادراک تکوینی عقل طبیعی، نبوت الهی و نبوت طبیعی را از هم جدا می‌کند. این تمایز به طور ویژه بررسی می‌شود تا معلوم گردد که اطلاق تبیین طبیعی نبوت، بر نظرات فیلسوفان مسلمان روا نیست. در قسمت اصلی، بحث به شکل موضوعی و اغلب مزجی پیش برده شده است تا همه جا امکان مقایسه فراهم باشد. در انتهای سخن به وحی در ساحت زبان پرداخته می‌شود مسأله‌ای که امروز مورد چالش بسیار است و سعی می‌شود با توجه به امکانات حکمت متعالیه وحی بودن الفاظ قرآنی اثبات گردد.

واژگان کلیدی: آکوئینی؛ حکمت متعالیه؛ کلام مسیحی؛ ملاصدرا؛ نبوت؛ وحی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول

مقدمه و کلیات

۲	۱-۱- مدخل
۴	۱-۲-۱- سوالات اصلی تحقیق
۵	۲-۲-۱- فرضیات
۶	۳-۱- اهداف
۶	۴-۱- ضرورت
۶	۵-۱- پیشینه تحقیق
۸	۶-۱- روش تحقیق
۱۰	۷-۱- جنبه های نوآوری طرح
۱۱	۸-۱- شیوه ارجاعات

فصل دوم

پیش زمینه ها و ملاحظات تاریخی

۱۴	۱-۲- ملاحظات واژه شناختی
	۱-۱-۲- واژه نبی و نبوت در سنت یهودی- مسیحی
۱۴	۱-۱-۱-۲- معنا شناسی عام
۱۸	۲-۱-۱-۲- نبوت در عهد عتیق
۲۰	۳-۱-۱-۲- نبوت در عهد جدید
۲۱	۴-۱-۱-۲- نظر توماس آکوئینی

۲-۱-۲- واژه نبی و نبوت در سنت اسلامی	
۲-۱-۲-۱- معانی نبی و نبوت.....	۲۴
۲-۲-۱-۲- نظر صدرالمتألهین.....	۳۰
۲-۲-۱-۳- واژه کاهن.....	۳۲
۲-۲-۱-۴- مرور تطبیقی واژه ها.....	۳۴
۲-۱-۳- واژه Revelation در مسیحیت.....	۳۶
۲-۱-۳-۱- وحی خاص نزد مسیحیان.....	۳۷
۲-۱-۳-۲- واژه الهام Inspiration در مسیحیت.....	۳۷
۲-۱-۴- واژه وحی در عربی و قرآن کریم.....	۳۹
۲-۲- ملاحظات در رابطه با نبوت و وحی.....	۴۰
۲-۲-۱- الوهیت و نبوت مسیح.....	۴۲
۲-۳- رؤیا به مثابه‌ی مدخل نبوت.....	۴۴
۲-۳-۱- تعالیم دینی	
۲-۳-۱-۱- ربط رؤیا و نبوت در آیات و روایات.....	۴۵
۲-۳-۱-۲- پیوند رؤیا و نبوت در کتاب مقدس.....	۴۹
۲-۳-۲- نظری به پیشینه‌ی برخورد فیلسوفان با پیشگویی در رؤیا	
۲-۳-۲-۱- رؤیا و الهام در پیش سقراطیان.....	۴۹
۲-۳-۲-۲- رؤیا و پیشگویی نزد افلاطون.....	۵۲
۲-۳-۲-۳- خواب و پیشگویی در آن نزد ارسطو.....	۵۵
۲-۳-۲-۴- پیشگویی پس از ارسطو.....	۵۹

- ۶۰-۲-۳-۵- سرنوشت و تأثیر رساله‌ی درباب پیشگویی در رؤیای ارسطو نزد مسلمانان.....
- ۶۵-۲-۳-۶- تبیین رؤیا نزد کندی.....
- ۶۸-۲-۳-۷- پیشگویی در رؤیا از نظر توماس.....
- ۴-۲- نظری به پیشینه‌ی نظریه‌ی نبوت در آراء حکما و فیلسوفان مسلمان
- ۷۲-۲-۴-۱- تبیین فلسفی نبوت در فارابی.....
- ۷۳-۲-۴-۱-۱- رؤیا نزد فارابی.....
- ۷۶-۲-۴-۱-۲- نحوه‌ی تلقی وحی در نبی از نظر فارابی.....
- ۷۸-۲-۴-۲- نحوه‌ی حصول وحی نزد ابن سینا.....
- ۸۵-۲-۴-۳- سهروردی و نبوت.....

فصل سوم

مبانی فلسفی مربوط به وحی و نبوت در توماس و ملاصدرا

- ۱-۳- جایگاه متنی بحث نبوت در آکوینی و صدرالمتألهین
- ۹۲-۳-۱-۱- جایگاه بحث از نبوت در آثار آکوینی.....
- ۹۴-۳-۱-۲- بحث نبوت در آثار صدرالمتألهین.....
- ۲-۳- مبانی روش شناختی
- ۹۴-۳-۱-۲- آموزه قدسی و دستاوردهای عقل نزد توماس (عقل و وحی).....
- ۹۹-۳-۱-۱-۲- چند خوانش از نظریه‌ی عقل و ایمان آکوینی.....
- ۱۰۸-۳-۲-۲- ایمان و عقل نزد ملاصدرا.....
- ۳-۳- مبانی وجود شناختی
- ۱۱۲-۳-۱- نحوه خلقت الهی نزد توماس.....
- ۱۱۴-۳-۲- وجود منبسط امکانی نزد ملاصدرا.....

۱۱۶.....	۳-۳-۱- صادر اول نزد ملاصدرا.....
۱۱۹.....	۳-۳-۳- علم الهی نزد توماس.....
۱۲۱.....	۳-۳-۱- کیفیت علم خدا به حوادث محتمل.....
۱۲۷.....	۳-۳-۴- مراتب علم الهی نزد ملاصدرا.....
۱۲۹.....	۳-۳-۵- نظری به منزلت انسان کامل نزد ملاصدرا.....
۱۳۶.....	۳-۳-۶- تبیین نوعی انسانها نزد صدرالمتألهین.....
	۳-۴- مبانی معرفت شناختی
۱۳۹.....	۳-۴-۱- معرفت انسانی در توماس.....
۱۴۵.....	۳-۴-۱-۱- عقل فعال نزد توماس.....
۱۴۷.....	۳-۴-۲- مقصود ملاصدرا از ادراک.....
۱۴۸.....	۳-۴-۲-۱- معنای عقل بسیط نزد صدرالمتألهین.....
۱۵۱.....	۳-۴-۳- شناختنی بودن خدای نامتناهی نزد توماس آکوئینی.....
۱۵۶.....	۳-۴-۴- معرفت به حق متعال نزد صدرالمتألهین.....

فصل چهارم

تبیین نبوت و عناصر آن در آکوئینی و ملاصدرا

بخش اول) هستی وحی و نبوت

۱۶۰.....	۴-۱-۱- ضرورت نبوت.....
۱۶۰.....	۴-۱-۱-۱- پیشینه‌ی اثبات نبوت.....
	۴-۱-۱-۲- دلایل توماس آکوئینی برای ضرورت نبوت
۱۶۳.....	۴-۱-۲-۱- ضرورت نبوت در جامع علیه کفار.....
۱۶۵.....	۴-۱-۲-۲- قانون الهی و ضرورت آن نزد توماس.....

۱۷۲.....	۴-۱-۱-۲-۳- ضرورت آموزه قدسی
۱۷۶.....	۴-۱-۱-۳- ضرورت بعثت نزد صدرالمتألهین
	بخش دوم) چیستی وحی و نبوت
۱۸۲.....	۴-۲-۱- علم بودن نبوت و ماهیت علم نبوی نزد توماس
	۴-۲-۲- ملکه‌ی نبوت و قوه‌ی قدسیه
۱۸۶.....	۴-۲-۱- معنای ملکه نزد توماس
۱۸۹.....	۴-۲-۲- ملکه‌ی نفسانی در ابن سینا و ملاصدرا
۱۹۲.....	۴-۲-۲-۳- قوه‌ی قدسیه
۱۹۵.....	۴-۲-۲-۴- نفی ملکه بودن نبوت نزد توماس
۱۹۹.....	۴-۲-۲-۵- مقوله‌ی نبوت نزد توماس
۲۰۱.....	۴-۲-۳- تفاوت نبوت با ایمان نزد توماس
۲۰۳.....	۴-۲-۴- تناظر شناخت ذات و صفات الهی با نبوت نزد آکوئینی
۲۰۷.....	۴-۲-۵- کلام الهی نزد ملاصدرا
۲۱۳.....	۴-۲-۱-۵- غرض از کلام الهی
۲۱۴.....	۴-۲-۵-۲- مراتب کلام
۲۱۵.....	۴-۲-۵-۱- رابطه‌ی انسان کامل و مراتب کلام الهی
۲۱۹.....	۴-۲-۶- دیگرگونه بودن وحی نزد صدرالمتألهین
	بخش سوم) نحوه‌ی اتصال نبی با منبع وحی
۲۲۶.....	۴-۳-۱- دریافت نبوی نزد توماس
۲۳۳.....	۴-۳-۱- عطایای روح القدس نزد توماس

۲۳۶.....	۲-۱-۳-۴- مراتب نبوت نزد توماس.....
۲۳۹.....	۲-۳-۴- کیفیت نزول وحی نزد صدرالمتألهین.....
۲۴۴.....	۱-۲-۳-۴- مراتب نبوت و وحی نزد صدرالمتألهین.....
۲۴۵.....	۳-۳-۴- نبوت طبیعی و الهی نزد توماس.....
۲۴۹.....	۱-۳-۳-۴- تمایز نبوت طبیعی از نبوت الهی.....
۲۵۳.....	۱-۱-۳-۳-۴- وجوه اختلاف نبوت طبیعی و الهی.....
۲۵۵.....	۲-۱-۳-۳-۴- اشکالی به ارتباط نبی با علم غیر زمانمند الهی.....
۲۵۹.....	۲-۳-۳-۴- خصائص نبی نزد ابن سینا و موضع توماس.....
۲۶۴.....	۳-۳-۳-۴- خصائص انبیاء نزد ملاصدرا.....
۲۶۷.....	۴-۳-۳-۴- نبوت و اجتماع انسانی.....
۲۶۹.....	۴-۳-۴- واسطه وحی.....
۲۶۹.....	۱-۴-۳-۴- فرشته شناسی توماس.....
۲۷۴.....	۲-۴-۳-۴- ملائکه و جایگاه وجودی آنها نزد صدرالمتألهین.....
۲۷۸.....	۵-۳-۴- دیدن ذات الهی و نبوت نزد آکوئینی.....
۲۸۰.....	۴-۴- مابازای خارجی صور خیالی و حسی نبوی نزد صدرالمتألهین.....
	بخش چهارم) ساحت زبانی وحی
۲۸۴.....	۱-۵-۴- زبان وحی نزد توماس.....
۲۸۶.....	۲-۵-۴- ساحت زبانی وحی با توجه به مبانی حکمت متعالیه.....

فصل پنجم

۲۹۹.....	ارزیابی فرضیات و نتیجه گیری
	منابع و مأخذ
۳۰۴.....	منابع فارسی و عربی
۳۱۶.....	منابع لاتین
۳۲۲.....	چکیده انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَىٰ الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدٍ الَّذِي أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ مَا أَوْحَىٰ وَعَلَىٰ آلِهِ الْمُتَتَجِبِينَ الْأَخْيَارِ الَّذِينَ هُمْ مَصَابِيحُ الدِّجَىٰ.

رب أعن

۱-۱- مدخل

بدون شک نبوت از عمده ترین پایه های ادیان ابراهیمی است. تبیین نحوه اتصال نبی به عوالم غیب و چگونگی حصول علم در او بعضاً مد نظر فیلسوفان متدین قرار گرفته است. دیندارانی که به فلسفه می پردازند، وحی و عقل را به عنوان دو منبع معرفتی پذیرفته اند. در معرفت شناسی قدیم قائل به اصالت عین و توانائی تمکن حقیقت بوده اند؛ و فلسفه مدعی دستیابی به حقیقت از طریق عقل بود و از طرف دیگر وحی نیز بازنمون حقایق غیبی. مسئله ربط بین این دو از ابتدای ورود فلسفه به عالم دینداران ابراهیمی رخ نموده است. محور بحث در این تحقیق بر روی چپستی معرفت وحیانی و نحوه ی حصول آن است نه نسبت آن با علوم متعارف بشری. هرچند هم ملاصدرا و هم توماس به خاطر نسبتی که از ابتدا بین عقل و ایمان برقرار می کنند، تبیین نبوت هم صبغه ی خاصی می گیرد.

چنانکه از عنوان رساله پیداست محور در این تحقیق حکمت متعالیه ی ملاصدراست و مقایسه ی آن با توماس درجه ی دوم اهمیت را دارد، اما به خاطر آنکه در توماس مباحثی مطرح شده است که در فلسفه ی اسلامی رابطه ی آنها با نبوت مورد توجه قرار نگرفته است، بعضاً آرائی از او با تفصیل بررسی می شود.

در فصل دوم در ابتدای بحث به واژه شناسی یا مبادی تصویری بحث پرداخته می‌شود، دشواری تحقیق از همین جا خود را نمایاند چون حتی در تصورات هم تفاوتها بین سنت اسلامی در مورد نبوت و وحی بسیار بود، پس تلاش بر روی یافتن نقاط اشتراک برای ورود به مطالب بعدی از همین جا شروع می‌گردد.

پس از آن به زمینه های فلسفی نبوت در تاریخ فلسفه توجه می‌شود. در این راه سعی شد اگر نبوت ریشه‌ای در یونان به ویژه ارسطو دارد، یافته شود، به سبب آنکه تأثیر آن بر دیگرانی که پیش قراول بحث فلسفی از وحی بودند، روشن شود. سپس به آغازگران تبیین فلسفی نبوت پرداخته می‌شود. در این قسمت هر فیلسوف به شکل جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل سوم به مبانی فلسفی مربوط به وحی و نبوت در توماس و ملاصدرا پرداخته می‌شود؛ برای بررسی مسائل مربوط به نبوت اعتنا به مبانی فلسفی در هر دو فیلسوف ضروری است، البته مبادی فلسفی بعید آورده نمی‌شوند که هم به حجم رساله می‌افزاید و هم بعضاً تکرار آن چیزی می‌شد که دیگران مکرر گفته‌اند. این فصل به شکل موضوعی بررسی انجام می‌گردد تا در همه جا امکان مقایسه‌ی دو فیلسوف فراهم شود.

فصل چهارم به پنج بخش تقسیم می‌گردد. ابتدا به هستی وحی و نبوت که همان اثبات نبوت است به لحاظ عقلی پرداخته می‌شود. به دلیل آنکه هر دو فیلسوف این بحث را به نوعی وامدار ابن سینا هستند ابتدا تدقیقی بر روی دلیل ابن سینا صورت می‌گیرد و پس از آن به استدلالهای توماس و صدرالمتألهین پرداخته می‌شود.

پس از آن به چیستی وحی و نبوت عطف توجه می‌شود در این بحث اگر عناصر مربوط به نبوت شبیه به هم باشند در پی هم می‌آیند و اگر اختصاصی هر فیلسوف باشد سعی می‌شود با دیگری مقایسه گردد و چرایی نبودن این بحث در فیلسوف دیگر یافته شود. همچنین در این بخش به سبب وجود زمینه‌های لازم به دو مسئله‌ی مهم در علم وحیانی یعنی دیگرگونه بودن دریافت نبوی و بی‌مثل بودن

آن همچنین نسبت نبی با وحی در حکمت متعالیه پرداخته می‌شود و سعی می‌شود پاسخ ملاصدرا در برابر اشکالاتی که ممکن است به تبیین او وارد شود، از خلال بحث‌های او یافته شود.

در بخش سوم از فصل چهارم به تبیین نحوه‌ی تلقی وحی پرداخته می‌شود هرچند توماس تبیینی از کیفیت تلقی وحی ندارد اما از آن رو که به بحث از مدرکات عقلی و خیالی و حسی نبوی می‌پردازد، کیفیات این ادراکات نبوی در نظر او بررسی می‌شوند. همچنین به بحث بسیار مهم نبوت طبیعی در توماس که به نوعی نحوه‌ی تلقی علمی غیر متعارف از طریق طبیعی است، پرداخته می‌شود.

در بخش انتهایی به ساحت زبانی وحی که مسأله‌ای مطرح در چند سال اخیر است پرداخته می‌شود، سعی بر این است از مبانی حکمت متعالیه کمک گرفته شود تا معلوم گردد آیا وحی تا مرحله‌ی زبانی هم قابل تبیین هست یا آنکه حکیم متأله تنها باید به تبیین نحوه‌ی حصول این علم بسنده کند.

إن الله ولی التوفیق و الاحسان

۱-۲-۱- سوالات اصلی تحقیق

الف). چگونه تبیین وحی در ملاصدرا در امتداد فلسفه وجودی اوست و طی یک مسیر ممتد باید شخصی به عنوان نبی، کاملترین علم را دریافت دارد؛ اما در توماس، مسئله نبوت صرفاً یک مسئله کلامی باقی می‌ماند؟

ب) با توجه به اینکه توماس و ملاصدرا هر دو مسبوق به ابن سینا هستند، راهی که هر کدام در بحث نبوت می‌پیمایند چه نسبتی با تبیین فلسفی نبوت در ابن سینا دارد؟ نتایج مترتب بر تبیین نبوت در توماس و ملاصدرا چیست؟

ج). با توجه به تمایز مابین نبوت طبیعی و الهی در توماس چگونه تبیین ملاصدرا با توجه به مبانی او طبیعی نیست و الهی است؟

۱-۲-۲-فرضیات

الف). ملاصدرا با تاسیس اصول فلسفی جدید (وحدت حقیقت وجود، حرکت جوهری و اتحاد عاقل و معقول) و با پذیرش عوالم سه گانه (حس، خیال و عقل) نه تبیین فارابی را تبیینی جامع می داند و نه تبیین ابن سینا را، بلکه اثبات می کند که وحی دریافتی وجودی است که برای شخص نبی در اثر اتحاد با حقیقت عوالم سه گانه در ساحت وجود حاصل می شود. در نظر او عالم یک پیوستار وجودی است و اولین تجلی حق، وجود منبسط امکانی است؛ وحی به عنوان کلام خدای و حقیقت محمدیه به عنوان مخاطب آن ضامن تحقق وجودی وحی در تمام عوالم هستند، چون علم انسان کامل که آینه داری علم حق می کند، با او متحد است. اما در توماس تنها نبوت طبیعی قابل تعلیل عقلانی است. و نبوت الهی بسته به فعل اعجازی خداست که درین صورت راهی برای توضیح فلسفی آن باقی نمی ماند.

ب) با آنکه ملاصدرا و توماس در بحث نبوت هر دو ناظر به ابن سینا هستند، اما راهی که هر کدام پی می گیرد در نهایت بعد از یکدیگر است؛ ملاصدرا درصدد دست دادن تصویری وجودی از نبوت است که بر طبق آن عقل و وحی و کشف یگانگی می یابند و از آن می توان به "حکمت" تعبیر کرد؛ حال آن که توماس جدایی بین عقل و وحی را در مسئله نبوت نیز پی می گیرد که میتواند زمینه را برای سکولار شدن فلسفه هموار کند.

ج). تمایز بین نبوت طبیعی و الهی هنگامی قابل لحاظ است که طبیعت تجلی عوالم بالاتر نباشد. و خدای به شکل اعجازی گاهی در آن تصرف کند. اما صدرالمتألهین قائل به عوالم طولی پیوسته و محاذی با یکدیگر و فیض لا ینقطع حق است و در نظام وجودی او طفره محال است و هر فعلی و هر علمی مستند به عالم اله است. بنابراین کسی که در درجات تشکیکی بالاترین دریافت را داشته است، مخاطب وحی است. پس مجالی برای نبوت طبیعی نمی ماند.